

Published on www.bilvavi.net

[Home](#) > סוגיות בפרשה 036 בהר בחוקותי תמורה

סוגיות בפרשה 036 בהר בחוקותי תמורה

בענין האיסור דלא ימיר

שני לאוין

א] בפרשת בחוקותי נאמרו דיני התמורה. "ואם בהמה אשר יקריבו ממנה קרבן לה', כל אשר יתן ממנו לה' יהיה קודש. לא יחליפנו ולא ימיר אותו טוב ברע או רע בטוב, ואם המר ימיר בהמה בבהמה והיה הוא ותמורתו יהיה קודש" (ויקרא כ"ז ט"ו-י'). כאשר יש לאדם בהמת קדשים, בין אם הוא הקדישה ובין אם היא קדושה מעצמה כמו בכור, יש איסור להחליף ולהמיר את הבהמה הקדושה בבהמת חולין. בין אם זה טוב בטוב, רע בטוב, טוב ברע או רע ברע, לעולם אסור. והנה בפסוק יש כפל לשון, "לא יחליפנו" - לשון אחת. "לא ימיר אותו" - לשון שניה. ענין הכפל מבואר בגמרא תמורה (ד' ב') שבהמרה ישנם ב' לאוין, ורש"י (ד"ה תרי לאוין) מפרש, לאו אחד - לא יחליפנו, לאו שני - לא ימיר. ואם עבר האדם על ב' הלאוין והמיר, "והיה הוא ותמורתו יהיה קדש", כלומר, התוצאה ממעשיו היא שהקודש לא יצא לחולין אבל החולין נתפס בקדושה

לאו הניתק לעשה

ב] והנה בפשטות לשון התורה משמע שהדין שהחולין נתפס בקדושה הוא דין ותו לא, אבל למעשה הגמרא (שם) מחדשת שזאת מצות עשה, וצריך להבין זאת. דהנה החינוך במצוה שנ"א מונה את הלאו דהמרה, ובמצוה שנ"ב מונה את העשה שבהמת החולין תהיה קדושה, וכותב שם החינוך "והראיה שזה מצות עשה וכו'", שמע מינה דראיה בעי. ומביא שם החינוך את הגמרא הנ"ל כראיה שיש כאן עשה. והראיה היא שהגמרא שם מכנה את הלאו דהמרה כלאו הניתק לעשה, כלומר לאו שאפשר לתקן אותו ע"י עשה. דהגמרא מקשה שם מדוע האדם לוקה על איסור המרה של בהמה הרי זה לאו הניתק לעשה, וידוע שאין לוקין על לאו הניתק לעשה. והגמרא מתרצת שם "הוי להו תרי לאוין וחד עשה, ולא אתי חד עשה ועקר תרי לאוין". לאו אחד ניתקן ע"י עשה, אבל הלאו השני נשאר במקומו ועליו לוקין, ובהמשך הדברים נבאר איזה לאו ניתקן ואיזה לאו ניתקן.

איזה לאו צריך תיקון

ג] צריך התבוננות בגדר העשה כאן. דבפשטות לשון התורה משמע שהיה כאן אדם שרצה להוציא בהמת קודשין לחולין ולהכניס במקומה בהמת חולין לקדושה, וחצי מעשיו אהנו ליה וחצי מעשיו לא אהנו ליה, ותו לא מידי. וא"כ צריך ביאור בחידוש הגמרא שהתפסת הקדושה על החולין נקראת מצות עשה. ועוד יותר צריך ביאור למה זה נקרא לאו הניתק לעשה. והנה כבר דנו בכך האחרונים. ע"י למשל קהלות יעקב על תמורה מאמר בענין לאו הניתק לעשה, שכתב ששאל שאלה זו גופא לחזון איש, וענה לו דהא דחלה הקדושה על החולין הוא גזה"כ והוא ענין מחודש שבא ע"י מעשה העבירה שבא לחלל את הבהמה הקדושה ולא אהני מעשיו, ולכן קרינן ליה עשה, את"ד. משמע שפירש כאן לאו הניתק לעשה לא במשמעות

רגילה של עשה המתקן את הלאו, אלא להיפך, במשמעות של לאו המביא לעשה, ואכמ"ל, ולא נלך במהלך זה לקמן. א"כ ישנו כאן נידון שורשי מהי נקודת האיסור. פשוט שיש איסור להוציא את בהמת ההקדש לחולין. אבל מאידך, להכניס בהמת חולין להקדש, בזה גופא ודאי שאין איסור. אלא כאשר הוא מנסה להכניס אותה לקדושה ע"י המרה, בכך ישנו איסור. אם נבין את גדר האיסור, אזי נבין גם את גדר הניתק לעשה שיש בלאו, מה העשה בא לתקן. והנה מצד שהאיסור הוא להוציא את הבהמת הקדש לחולין, אזי לכאורה אין צורך שהלאו יהיה ניתק לעשה, דהרי לא אהנו מעשיו והבהמה הקדושה לא יצאה לחולין. דהרי למאן דאמר אי עביד לא מהני (דעת רבא במחלוקתו עם אבבי בתרומה דף ד' ב' ובהמשך שם בארוכה), בכל איסור שנעשה, מכיון שלא אהנו מעשיו, על האיסור הוא עבר אבל לכאורה לא שייך כאן ניתק לעשה או לא ניתק לעשה, כי אין מה לתקן. בשלמא אם נאמר שהאיסור הוא להכניס את בהמת החולין לקדושה באופן של המרה, אזי באמת אהנו מעשיו (והגמרא בתרומה דף ה' ב' מקשה מכך על רבא). אבל עדיין צריך להבין מדוע זה נקרא עשה ומה הוא מתקן.

האם לוקה שמונים או ארבעים

[ד] ננסה להתבונן ולהבין את הסוגיא כאן ואז בעזר ה' להבין מדוע הלאו נקרא ניתק לעשה. והנה ראינו לעיל שמכך שלשון הפסוק הוא כפול - לא יחליפנו ולא ימיר, למדה הגמרא שישנם כאן ב' לאוין. ויש לברר מאי ילפינן מכך. והנה במשנה בריש תרומה כתוב שהממיר סופג ארבעים מלקות. והקשו התוספות שם (ב' א' ד"ה וסופג) למה לא יספוג שמונים, דהרי עבר על ב' הלאוין. בתחילה סברו התוס' שבאמת לוקה שמונים, ואין לדייק את מספר המלקות מלשון התנא. אמנם לפי הסוגיא בדף ט' א' "ת"ר לא יחליפנו - בשל אחרים, ולא ימיר אותו - בשל עצמו", א"כ כל לאו בא לאסור ציור שונה, וממ"נ לוקה רק ארבעים, ולשון התנא בדוקא, כך הסיקו התוס' בתירוצם השני. והנה בשלמא לפי הסוגיא בדף ט' שלא אחד נאמר במחליף בהמת חברו ולא אחד נאמר במחליף בהמת עצמו, ומסביר רש"י שלא יחליפנו משמע שהוא מחליף בשל אחרים, ולא ימיר משמע שהוא ממיר בשל עצמו, אזי מובן למה יש כאן כפל לשון, כי האיסור שלא יחליפנו נאמר בבהמת אחרים שזה לשון של החלפה באחרים, ולא ימיר משמע בבהמת עצמו. אבל כפי מה שראינו לעיל בגמרא בדף ד' שאלו שני לאוין באותו אדם, וכמו שהתוספות לומדים שבאמת מי שעובר על האיסור לוקה שמונים, מדוע יש כאן כפל לשון של לא יחליפנו ולא ימיר, אלו שני איסורים עובר הממיר.

החליפו שמלותיכם

[ה] נתבונן קודם בעצם המושגים של החלפה והמרה. הנה התורה תמימה (בחוקותי כ"ז י' אות ל"ז), מבאר למה יחליפנו נאמר בבהמת אחרים וימיר נאמר בבהמת עצמו. דהנה חליפין הוא מלשון החליפו שמלותיכם (וישלח ל"ה ב'), ותמורה הוא מלשון וימירו את כבודם (תהלים ק"ו כ'), א"כ החלפה הוא שינוי יותר גופני ותמורה הוא שינוי יותר רוחני. ולכן לשון החלפה שייך יותר במחליף בהמתו בבהמת חברו, שיש כאן שינוי רשות, ולשון המרה שייך יותר בבהמת עצמו שאין שינוי רשות, כך לומד התורה תמימה. עי' גם בכתב והקבלה (בחוקותי כ"ז י') שמאריך בפירושו הלשונית החלפה והמרה. והנה כדי להתקדם בהבנת ההמרה בסוגייתנו, נתבונן בעוד סוגיות בתורה שבהם מדובר בהחלפה. ראשית צריך לזכור שישנם שני סוגי החלפה - החלפה מקדושה לחולין, והחלפה מחולין לקדושה. והנה ענין חליפין מוזכר לראשונה בתורה ביעקב אבינו לאחר מעשה שכס ודינה (וישלח ל"ה ב'-ג'), שרצה לטהר את בני ביתו ואמר להם "והטהרו והחליפו שמלותיכם ונקומה ונעלה בית אל". ורש"י מפרש "שמא יש בידכם כסות של ע"ז", לכן צריך להחליף השמלות שמא נדבק בהם ע"ז. א"כ פעם ראשונה שמוזכר בתורה חליפין הוא לענין החלפת טומאה בקדושה. וזה הפוך מסוגייתנו שרוצים להוציא מקדושה לחולין. בעצם הלשון יחליפנו הוא לשון כפול. יש לשון של יחליפנו מלשון "הגשם חלף עבר לז" (שיר השירים ב' י"א). ויש יחליפנו שהוא מחליף דבר בדבר. בעומק, גם חלף והלך פירושו שבמקום דבר אחר בא דבר אחר, אבל אין זו החלפה להדיא. אם כן התורה כשהיא עוסקת לראשונה בהחלפה, מיירי בהחלפת רע בטוב, מטומאה לקדושה.

קנין חליפין

[ו] מקום נוסף שאנחנו מוצאים מושג של החלפה בתורה הוא בקנין חליפין הידוע, שהגמרא (ב"מ מ"ז א') לומדת מהפסוק "וזאת לפני מיישראל על הגאולה ועל התמורה לקים כל דבר שלף איש נעלו ונתן לרעהו" (רות ד' ז'). הנה הגמרא שם דורשת "תמורה זו חליפין וכן הוא אומר לא יחליפנו ולא ימיר אותו". משמע שהגמרא שם מדמה את קנין החליפין הרגיל לחליפין של סוגייתנו. אמנם קצת קשה, דשם משמע שחליפין וההמרה הם היינו הך. בעוד שראינו לעיל שאצלנו בדף ט' "

הגמרא דרשה שהחלפה ותמורה הם שני דינים. עכ"פ, קנין חליפין עניינו שיש קונה ויש מקנה, והמקנה רוצה להקנות לקונה את החפץ. בתחילה הקונה נותן למקנה נעל או סודר (מחלוקת רב ולוי שם והלכה כרב שקונים בכליו של קונה), וכנגדו המקנה מקנה לו את החפץ, וזהו קנין חליפין. א"כ מצינו שלוש סוגי החלפות. הראשונה, החלפה מרע לטוב, כפי שאמר יעקב החליפו שמלותיכם. השנייה, החלפה מטוב לרע, גם מקדושה לחולין ומחולין לקדושה, שזו ההחלפה של סוגייתנו. השלישית, קנין חליפין של רשות, שזו הסוגיא בבבא מציעא. ראינו שמשמע בגמרא בב"מ שיש דמיון בין הסוגים השונים. א"כ כאשר נבין את ג' מיני החליפין, אז נבין גם את החליפין בסוגייתנו.

סודרא קני על מנת להקנות

[ז] והנה ישנה מחלוקת במסכת נדרים בסוף פרק חמישי (מ"ח ב') בנוגע לסודר שנותן הקונה למקנה, האם חייב המקנה להחזירו לקונה, "סודרא קני על מנת להקנות", או האם המקנה יכול לעכב את הסודר בידו. וכתב הר"ן שם (ריש מ"ט א') דהלכה שאין המקנה יכול לעכב את הסודר, "סודרא קני על מנת להקנות". וכך פסק הרמ"א בחו"מ סימן קצ"ה סעיף ד' שאין המוכר יכול לעכב הסודר, אלא צריך להחזירו. ומבאר קצות החושן שם בס"ק ד' בשם הר"ן שאין נתינת הסודר בגדר מתנה על מנת להחזיר, דמתנה על מנת להחזיר יש למקבל המתנה קנין גמור בה, אלא שיש תנאי שהוא חייב להחזירו, ואם אינו מחזירו בטלה המתנה מעיקרא. מה שאין כן בקנין סודר קנין חליפין, כל מה שזכה המוכר בסודר הוא רק שעל ידי כך יוכל להקנות את החפץ לקונה. וז"ל הר"ן "דכי יהיב קונה סודריה למקנה, אינו מזכהו בו לשום דבר אלא שיהא לו בו קנין בכדי שיקנה לו הקרקע שלו". א"כ ישנן ג' הדרגות בקנין. הראשון, קנין גמור ממש. השני, מתנה על מנת להחזיר. השלישי, קנין סודר. השלישי הוא הקנין החלש מכולם.

כיצד חלה קדושה על בהמת החולין

[ח] והנה בסוגייתנו יש לחקור, הרי התורה אסרה ומנעה את החלפת בהמת החולין בבהמת הקודשים, ובהמת הקודשים נשארה בקדושתה, א"כ איך חלה קדושה על בהמת החולין. מכאן מה היא נכנסה לקדושה. הרי לכאורה אין פה שום החלפה. דהנה המשנה בתרומה (כ"ו ב') מביאה לשונות דמהני להמרה, כגון "הרי זו תחת זו, זו תמורת זו, זו חליפי זו, הרי זו תמורה". משא"כ לשון "זו מחוללת על זו, אין זו תמורה". לשון חילול אינו מועיל כי אי אפשר לחלל את הבהמה הקדושה. א"כ יש להבין כיצד מועילים הלשונות המועילים לצדדן, להוציא את הקדשים לחולין - לא, להכניס את החולין לקדושה - כן. אפילו נימא שזה עונש שהענישתו התורה, אבל מ"מ כיצד נתפשה הקדושה בבהמת החולין. התשובה לדבר היא על פי מה שראינו לעיל שבקנין חליפין - "סודרא קני על מנת להקנות" ותו לא. כלומר, כח קנין על מנת להקנות יצא מהבהמה הקדושה להתפיס קדושה על בהמת החולין. לא עצם הקדושה יצאה ממנה, הלא התורה מנעה זאת. אלא כל מה שיצא ממנה הוא גדר של קניה על מנת להקנות, כמו בחליפין רגיל, כלומר כח החלפה שיהיה אפשר להחליף בה את הבהמת חולין אפילו שדעתו שהקדושה תתחלף לגמרי לא מהני. לכן אם נקט לשון מחוללת באמת לא חל כלום, כי אי אפשר לחלל את הבהמה הראשונה. אבל אם נקט לשון של זו תחת, זו תמורת, זו חליפי, חלה קדושה על החולין. אמנם יש לשאול, הרי הבהמה הראשונה נשארת בקדושתה לגמרי, אם כן למה התורה אסרה לעשות זאת. וי"ל דעצם יציאת כח הקנין על מנת להקנות מהבהמה הקדושה, שהוא פועל חליפין בכל התורה, הא גופא אסרה התורה. כי זה מעין הוצאה מהקדושה של הבהמה הראשונה. דהרי נקודת הקנין על מנת להקנות באמת יצאה מהבהמה הראשונה. ולמרות שהתורה אסרה זאת, מ"מ כאשר המיר בלשון זו תחת וכו', אהנו מעשיו, דאל"כ לא היתה נכנסת בהמת החולין לקדושה.

כיצד נתקן הלאו ע"י העשה

[ט] לפי זה נבין ברור למה בתמורה הלאו ניתק לעשה. הרי בקנין סודר בשעה שהקנין נגמר הסודר חוזר מיד לקונה. וה"ה בהמרה, האיסור היה להוציא מהבהמה הקדושה את קדושתה. במה הצליח הממיר להוציא ממנה את קדושתה - באותה נקודה של הקנין על מנת להקנות, שזו קדושה על מנת להחליף. ונקודת קדושה זו חזרה לבהמת הקדשים ברגע שהקדושה נתפשה בבהמת החולין. דהרי לפי ת"ק דר"ש במשנה דף ט' א' משמע שממירים וחוזרים וממירים (עי' רמב"ם תמורה"א הט"ו ובכס"מ שם), ולדעת ריש לקיש גם לר"ש ממירים וחוזרים וממירים, דהיינו אפשר להמיר עוד בהמה ועוד בהמה בבהמה הקדושה, ותמיד ההמרה תחול. א"כ מוכח שאותה נקודה לא נפקעה ממנה, אלא היא יוצאת רק לצורך ההקניה ומיד חוזרת. וה"ה בציור שהבהמת חולין לא נכנסה לקדושה ומ"מ הממיר לוקה, כגון קורבן ציבור שאי אפשר להמיר אותו (משנה תרומה

י"ג א'), שלפי שיטת הרמב"ם (תרומה פ"א ה"א) הממיר לוקה, הכח ההקניה חוזר ממילא, או שאפשר שכלל לא יצא, וצ"ע בזה. עכ"פ השתא נבין למה הלאו נק' ניתק לעשה. המושג של ניתק לעשה הוא שמעשה איסור גרם לקלקול מסוים, והעשה בא לתקן את הקלקול. והנה בד"כ בש"ס התיקון ע"י העשה בא ע"י פעולה, אמנם כאן התיקון שעשתה המצות עשה נעשה ממילא. כלומר חלות הקדושה על בהמת החולין, שהיא העשה, תיקנה את הקלקול של יציאת נקודת ההקניה ע"י חזרתה לבהמה הקדושה מיד עם חלות הקדושה על בהמת החולין. לפי זה מובן למה יש כאן עשה, דזה גופא שהתפסת הקדושה בבהמת החולין מתקנת את הלאו, הא גופא עושה את ההתפסה לעשה.

החילוק בין הלאוין

[י] לפי זה נוכל גם להבין את החילוק בין הלאו דלא יחליפנו לבין הלאו דלא ימיר. גדר הלאו דלא יחליפנו הוא עצם יציאת נקודת ההקניה מהבהמה הקדושה להתפיס את הקדושה על בהמת החולין. דהרי נקודה זו באמת יצאה מחמת רצון הממיר להחליף קדושה בקדושה. אבל גדר הלאו דלא ימיר הוא עצם התפשטות הקדושה מבהמת הקדשים לבהמת החולין כתוצאה מקנין ההחלפה שהועיל רק בחציו. כלומר יש להבחין בין כח ההחלפה לבין כח הקדושה. שניהם יוצאים מהבהמה הקדושה. אבל יציאת כח הקדושה עצמה היא כמו מדליק נר מנר, שהנר הראשון לא חסר כלום, דהרי אי אפשר להפקיע את קדושת הבהמה הראשונה. כל מה שאפשר לעשות זה להמשיך את הקדושה לבהמת החולין. הרי שישנם כאן שני איסורים הדנים בשני חלקי ההמרה. הלאו דלא יחליפנו נאמר על עצם ההוצאה של כח הקניה על מנת להקנות מחמת רצון הממיר להחליף קדושה בקדושה. והלאו דלא ימיר נאמר על התוצאה של יציאת כח הקניה על מנת להקנות, שהוא התפשטות הקדושה מהבהמה הקדושה לבהמת החולין. לפי זה נוכל גם לענות על מה ששאלנו לעיל איזה לאו נתקן בעשה, הלאו דלא יחליפנו או הלאו דלא ימיר. הדבר אינו מבואר בגמרא, ולעת עתה לא ראינו מישהו שדן בכך. אמנם לפי מה שנתבאר, ברור שמה שניתקן הוא הלאו דלא יחליפנו, דחזרה נקודת הקנין למקומה, אבל הלאו דלא ימיר לא נתקן, דהרי הקדושה לא פקעה מבהמת החולין.

סוגית הגמרא בתרומה דף ט'

[יא] יש לברר עתה האם מהגמרא בדף ט' א' יש סתירה למהלך שביארנו. הגמרא שם מעמידה את הלאו דלא יחליפנו בשל אחרים (ופירשה הגמרא שם שמדובר שבעל בהמת הקודשים אומר שכל הרוצה להמיר בהמת חולין שלו בבהמת קודשים שלי, יבא וימיר, ע"ש בגמרא), ואת הלאו דלא ימיר בשל עצמו, כלומר שבהמת הקודשים ובהמת החולין שתיהן שלו. ושואלת הגמרא, "ולכתוב לא יחליפנו ולא בעי לא ימיר", ופירש רש"י, "דמי גרע של עצמו משל אחרים", כלומר פשוט שאם אחרים עוברים כאשר ממירים בהמת חולין של עצמם בבהמת קודשים שלו, אזי גם הוא יעבור כאשר ימיר בהמת חולין של עצמו בבהמת קודשים שלו, ולמה לי לאו נוסף. ומתרצת הגמרא שאם היה כתוב רק לא יחליפנו, הו"א שילקה רק על תצא זו ותכנס זו. אבל כאשר רוצה ששניהם יהיו קדושים, לא ילקה, וקמ"ל שלוקה מלא ימיר. לכאורה תמוה, אם רוצה שיקדשו שניהם, על מה ילקה. מבאר השפת אמת שאינו רוצה להוציא את בהמת הקדשים מקדושתו, רק שאינו רוצה להקריבו. ומעדיף להביא בהמת חולין, להקדישה, ולהקריבה במקום בהמת הקודשים, והראשונה אינו רוצה להקריב, ועל כך לוקה משום לא ימיר. עולה לכאורה למסקנת הגמרא, שהלאו דלא יחליפנו בא לאסור החלפת קודשים בחולין, בין בשל אחרים בין בשל עצמו. בעוד שלא ימיר בא לאסור כאשר במקום להקריב את בהמת הקודשים רוצים להקדיש ולהקריב בהמת חולין, וכאן לכאורה זה שייך רק בשל עצמו.

ביאור מחדש בגמרא

[יב] אבל נראה שאפשר לפרש את הגמרא באופן שונה, כך שיעלה בקנה אחד עם המהלך שביארנו לעיל בשני הלאוין. דהיינו, שהלאו דלא יחליפנו אוסר את יציאת כח הקניה על מנת להקנות, והלאו דלא ימיר אוסר את התפשטות הקדושה מהבהמה הקדושה לבהמת החולין. כלומר מה שאמרה הגמרא שהלאו דלא יחליפנו אוסר תצא זו ותכנס זו, פירושו שהלאו אוסר את עצם קנין ההחלפה, את יציאת כח הקנין דעל מנת להקנות מהבהמה הקדושה. ומה שאמרה הגמרא שהלאו דלא ימיר אוסר ממיר תרווייהו, פירושו שהלאו אוסר את עצם התפשטות הקדושה מהבהמה הקדושה לבהמת החולין ע"י קנין החליפין (ופירוש זה על פניו הוא שונה מפירוש השפת אמת, אבל ראה לקמן). והשתא מובן מה ששאלנו לעיל כיצד חלה הקדושה בבהמת החולין. והתשובה היא שזה מכח ההתפשטות שמעותקת מן הבהמה הראשונה לבהמה השניה ע"י יציאת כח

הקניה. עוד עולה לפי מהלך זה ששייך ללמוד שהממיר בהמת עצמו לוקה שמונים, שהרי עובר על שני הלאוין. אמנם אם למסקנת הדברים לוקה שמונים או ארבעים זה עוד נידון. דהרי המהרש"א (על התוס' בחולין דף ב' א' ד"ה סופג), דחה את הה"א שלוקה שמונים מכח הסוגיה בתמורה דף ד' ב', שהעשה מתקן אחד מהלאוין וא"כ לוקה רק על השני. אמנם הקהלות יעקב שהזכרנו לעיל, יישב את קושיתו די"ל שאם אין בכח העשה לתקן את שני הלאוין, גם אין בכוחו לתקן אפילו אחד מהם לענין להצילו משמונים, למרות שלמעשה ניתקן לאו אחד, ע"ש.

מהו האיסור בהתפסת קדושה

[ג] עתה ננסה להבין ביתר עומק את איסור התפסת הקדושה בבהמת חולין, איסור הלא ימיר. דיש לחקור למה באמת יש איסור של המרה. הרי אין איסור להקדיש בהמת חולין לקדושה. ובכן יש בנידון זה שני חלקים. הראשון, זה שהוא רוצה לפקיע מהבהמה הראשונה את הקדושה, ברור מדוע יש איסור בכך. דהוי כמו כל דין מעילה בקודשין שיש איסור לעשות מעשה חולין בקדושה. מכיוון שהקדושה כאן באה על ידי הוצאה מסוימת של הבהמה הראשונה לחולין, כפי שהגדרנו שיצא ממנה כח קנין על מנת להקנות, לכן סיבת איסור זה מובנת היטב. אבל ההגדרה השניה של הלא ימיר, שהוא רוצה להקדיש את הבהמה השניה על ידי הבהמה הראשונה, יש להבין את עומק האיסור. מצינו בנדרים (יו"ד סימן ר"ד) נדר על ידי התפסה, כגון שחפץ אחד אסור, ואדם אומר על חפץ שני - זה כזה, כמו שזה אסור גם זה יהיה אסור עלי. וגם בהקדשת בהמה מותר לעשות כן ע"י התפסה, כגון לקחת בהמת קדשים ולשים לידה בהמת חולין ולומר זה כזה. א"כ איזו נקודת איסור קיימת בהמרה, זולת אם רוצה לחלל את הבהמה הקדושה, לא יחליפנו אוסר זאת, אבל מה האיסור בכך שהוא רוצה ששניהם יהיו קדושים.

למה אין כהן יכול להמיר בבכור שקיבל מישראל

[ד] ננסה א"כ בעזר ה' להבין בעומק את גדר האיסור דהמרה. הנה במשנה בתמורה (ז' ב'), כתוב "כהנים ממירים בשלהם וישראל ממירים בשלהם". כל אדם יכול להמיר בבהמתו, ואינו יכול להמיר בבהמת חבירו, כמו שאינו יכול להקדיש בהמת חבירו, וכמו שאינו יכול למכור בהמת חבירו. ממילא ישראל ממיר בבהמתו שהקדישה, וכן כהן ממיר בבהמתו שהוא הקדישה. "אין הכהנים ממירים לא בחטאת ולא באשם ולא בבכור". כהן אינו יכול להמיר בחטאת ובאשם, אפילו שלאחר מכן הוא יזכה בחלק מקורבנות אלו לאחר הקרבנות, אבל מ"מ כל זמן שעדיין לא הוקרבו, הוא עדיין לא זכה בזה. "ולא בבכור. אמר רב יוחנן בן נורי מפני מה אין ממירים בבכור". קשה לריב"נ, הרי סברא זו שהם זוכים בחלקי הקדושה רק לאחר ההקרבה, שמשולחן גבוה קא זכו, זו סברא בחטאת ובאשם שהם קורבנות. אבל בכור שהוא ניתן לכהן עצמו, הרי זו בהמתו כמו בהמה רגילה ששייכת לו. בתחילה הבכור היה שייך לישראל, לאחר מכן הישראל נתנו לכהן, ועכשיו הבכור שייך לכהן. אם הוא שייך עכשיו לכהן, מדוע הכהן אינו יכול להמיר בו. "אמר לו רבי עקיבא חטאת ואשם מתנה לכהן, ובכור מתנה לכהן. מה חטאת ואשם אין ממירים אף בכור אין ממירים בו. אמר רבי יוחנן בן נורי מה לי אם אינו ממיר בחטאת ואשם שאין זוכין בהם בחייהם, תאמר בבכור שזכין לו בחייו. אמר לו רבי עקיבא והלא כבר נאמר והיה הוא ותמורתו יהיה קדש. היכן קדושה חלה עליו, בבית הבעלים, אף תמורה בבית הבעלים". תמורה אפשר לעשות רק היכן שחלה נקודת הקדושה. במקום שנקודת הקדושה לא חלה, אי אפשר לעשות תמורה. היכן חלה נקודת הקדושה של בכור - בשעה שהוא פטר את הרחם, שם חלה הקדושה. היכן היה זה - בבית הבעלים. תחילת קדושתו לא היתה בבית הכהן, ולכן אינו יכול להמיר בבכור.

נקודת הראשית של הקדושה

[טו] מבוארת כאן במשנה נקודת יסוד. תמורה שייכת בנקודת הראשית של ההקדשה. כלומר, יכול להמיר אך רק מי שיש לו נגיעה בנקודת הראשית של קדושת הדבר. לכן בבכור, למרות שקדושתו קדושת עולם, הבעלים ממירים בו ואין הכהן יכול להמיר בו. ואין זה מפני שחסר לכהן בבעלות הבכור. חסרון בבעלות הכהן שייך בחטאת ובאשם, שם באמת אין הכהן יכול להמיר כמו שאדם אינו יכול להמיר בבהמת קודשים דחברו (בלא רשותו). אבל בבכור החסרון אינו בבעלות, אלא חסרה לו נקודת הראשית, קדושתו של הבכור לא חלה אצלו. א"כ מבואר להדיא במשנה היסוד שההמרה היא המרה על ראשית הקדושה דיקא, ואינה המרה על הקדושה דהשתא. דאם ההמרה היתה על הקדושה דהשתא, הרי ישנה קדושה בבכור גם כשהוא ברשות הכהן, וכמו כן הוא בעלים גמורים על הבכור. אלא שמבואר שההמרה היא לא על הקדושה דהשתא אלא על ראשית הקדושה. ענין איסור ההמרה אינה רק להכניס את החולין לקדושה, אלא עומק הענין הוא רצונו להמיר את הראשית, הממיר רוצה לעשות את השני לראשית, וזה עומק איסור ההמרה. ועפ"ז נוכל להבין את עומק דברי השפת אמת שהבאנו

לעיל. גם כשהממיר רוצה ששניהם יהיו קדושים, ולכאורה אין כאן המרה כלל, אבל הרי הממיר רוצה להקריב את הבהמה השניה במקום הראשונה, והראשונה תשאר בקדושתה. כלומר הממיר רוצה להמיר את נקודת הראשית מהבהמה הראשונה לשניה. אם כן, אין שום איסור להחיל קדושה על חולין. אחד שמקדיש בהמה ואומר יהא זה כזה, אין בזה דין של המרה, הקדושה חלה. האיסור של תמורה עניינה שלאחר ששתי הבהמות תהיינה קדושות, רצון הממיר הוא שנקודת הראשית תהיה בשניה והשניה תהפך לראשונה. זה האיסור של המרה כמו שדיקדקנו כאן בדברי רבי עקיבא במשנה שכהנים אינם יכולים להמיר בבכור, מפני שראשית ההקדשה לא היתה אצלם, וחסרה להם נקודת ראשית הקדושה. ממילא הכהן אינו יכול להמיר את מה שאין לו. כאשר הכהן מקבל בכור, הוא אינו מקבל את הראשית של קדושת הבכור. הוא מקבל רק את הקדושה שקיימת עכשיו, ובזה אי אפשר לעשות המרה.

עומק ענין איסור ההמרה

[טז] אם כן התחדד והתברר בס"ד עומק האיסור דלא ימיר. התורה אסרה להמיר את נקודת הראשית שבקדושה. כמו שאומרת הגמרא במפורש בדף ט' שאפילו כאשר הוא רוצה ששניהם יהיו קדושים, ולכאורה הו"א שאין כאן המרה כלל, אלא עומק הענין הוא שהוא ממיר את הראשית. וזה איסור המרה וזה באמת לא מהני. כלומר למרות שנתפסה הקדושה בבהמת החולין, אבל דין ראשית לא נתפס בה.

אפשר להמיר רק אחד באחד

[יז] נמשיך לראות יסוד זה בעוד משנה. כתוב במשנה (ט' א') "ממירים אחד בשניים ושניים באחד, אחד במאה ומאה באחד". למשל אם יש לאדם שתי בהמות חולין ובהמה קדושה אחת, או שתי בהמות קדושות ובהמת חולין אחת, הוא יכול להמיר אחד כנגד שניים ושניים כנגד אחד. כמו כן אפשר להמיר אחד מול רבים ורבים מול אחד. "רבי שמעון אומר אין ממירים אלא אחד באחד, שנאמר והיה הוא ותמורתו יהיה קדש, מה הוא מיוחד אף תמורתו מיוחדת". מהו עומק המחלוקת בין ת"ק לר"ש. הרי מדין הלא יחליפנו יכול להמיר הרבה בהרבה. אלא תנא קמא בא מצד שורש הדין דלא יחליפנו, ורבי שמעון בא מצד שורש הדין דלא ימיר. עומק דבריו הם שכאשר אדם בא להמיר את נקודת הראשית בראשית, זה אחד באחד דייקא, לא אחד בשניים ולא שניים באחד. אנו מפרשים כאן לפי שורש הדברים. ודאי שלהלכה ללא צל של ספק אין זה כך, אבל בשורש האיסור ישנם כאן שני שורשים.

האם אפשר להמיר בולד בהמת קודשים

[יח] נמשיך לראות כסדר יסוד זה בעוד משנה. כתוב במשנה (י"ב א') "תמורה עושה תמורה ולא הולד עושה תמורה". ישנן סוגיות בפרקים ג' וד' דתמורה לגבי דיני וולדות קודשים, ואכ"מ. אבל לענייננו המשנה דנה בולד של בהמת קודשים, האם אפשר להמיר בה או לא. אפשר (ואסור) להמיר בבהמה שהוקדשה או בבכור שקדוש מאליו (ולא עבר מיד ישראל ליד כהן, כדלעיל לדעת ר' עקיבא), או במעשר שני שהעשירי הוא קדוש כמו שכתוב בסוף פרשת בחוקותי שגם שם יש איסור המרה, שבכל אלו נאמר הדין והיה הוא ותמורתו יהיה קדש. אבל מה הדין בולד של בהמה קודשים, ולד חטאת או ולד אשם. ת"ק סובר שלא מהני המרה. "רבי יהודה אומר הולד עושה תמורה. אמרו לו, הקדש עושה תמורה ואין הולד עושה תמורה". דעת ת"ק מתבאר לפי אותה סברא שנתבאר במחלוקת לעיל בין ת"ק לר"ש. דהנה פשוט הדבר שאין בולד ראשית דקדושה, דהרי דין קדושתו בא מכח קדושת אמו. ולכן לא מהני בו תמורה מצד הלא ימיר. אמנם מצד הלא יחליפנו יש כאן איסור, שהרי סוף כל סוף הממיר רוצה להפקיע את הקדושה מהולד. אבל מצד הלא ימיר, שהוא נוגע לנקודת הראשית שבו, זה שייך רק באם שבה חלה ראשית הקדושה, ובה שייך דין המרה. יש לברר האם לפי ת"ק יספוג הממיר מלקות, למרות שכאמור לא אהנו מעשיו כלל. והנה במשנה הדבר לא מבואר. הזכרנו שלדעת הרמב"ם בקורבנות ציבור יש מלקות למרות שאין בהם דין תמורה. האם לשיטתו ה"ה בולד תמורה וכדומה. באחרונים (עי' מנחת חינוך מצוה שנ"ב אות ז' ובמקורות המובאים שם בהערה ו'), יש שציידו שאין בכלל איסור, ויש שציידו שאיסור יש ומלקות אין, ואכ"מ.

[ט] אם כן נתבאר שהאיסור של ההחלפה זו אותה נקודה של הקנייה על מנת להקנות, ההפקעה של הבהמה הראשונה מקדושתה. והאיסור של התמורה הוא ההמרה של נקודת הראשית שבקדושה, שהוא רוצה לעשות את הראשון שני ואת השני ראשון. והנה שורש מילת תמורה היא רי"ש מ"ם, לשון הרמה כמו בתרומה ששם נאמר תרימו תרומה לה' (שלח לך ט"ו י"ט). והנה רי"ש מ"ם בגימטריא כמו שידוע מאד זה עמלק. עמלק הוא בחינת של "רם על כל גוים ה'" (תהלים קי"ג ד'), על הגוים הנקראים רם עליהם דייקא הוא רם. זו עומק נקודת התמורה והחליפין, עמלק הרוצה לבטל את ישראל ולהיות במקומו. זו בחינת התמורה הקיימת במבנה הבריאה בעצמה, מה שעמלק מנסה להמיר את ישראל במקומו. שישראל נקראים ראשית (ירמיה ב' ג'), ועמלק נקרא ראשית גויים (בלק כ"ד כ'). א"כ גם בעמלק ישנה נקודה של ראשית. אבל על זה נאמר האיסור של לא יחליפנו ולא ימירנו, יש לנו הבטחה מהקב"ה שלא ימירנו (עי' רמח"ל דעת תבונות אות ל"ו במהד' פרידלנדר). והנה רי"ש מ"ם באתב"ש יו"ד גימ"ל, גימטריא אח"ד. זה הרי הכח שעמלק נלחם בישראל, "ישנו עם אחד מפוזר ומפורד בין העמים" (אסתר ג' ח'). אבל יתר על כן, כפי שביארנו, ברצון עמלק להמיר את ישראל יש בזה שני חלקים. הראשון, שהוא נלחם על נקודת הראשית. ושנית, הוא רוצה לבטל את עם ישראל "להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים" (אסתר ג' י"ג). יש לו שני מלחמות בכנסת ישראל. יש לו מלחמה בכנסת ישראל בזה שהוא רוצה להמיר אותם, שלא הם יהיו הראשית חס ושלום כזאת לא תהיה, אלא הוא הראשית. ויש לו מלחמה שהוא רוצה לעקור את הכנסת ישראל לגמרי להפקיע אותה מקדושתה להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים, להפקיע אותם מקדושתם. אלו הם בדיוק האיסור של הלא יחליפנו ולא ימיר שנתבארו כאן. מצד הלא ימיר זה ראשית מול ראשית, ראשית של ישראל מול ראשית של עמלק. מצד הלא יחליפנו, שהוא רוצה להוציא את הבהמה הראשונה לחולין, זה להשמיד להרוג ולאבד, לבטל לגמרי. אבל בעומק מה שנעשה מהלא יחליפנו, והיה הוא ותמורתו קדש. זה התיקון של האחרית הימים שגם עמלק יהפך לקדושה.

עשה שוגג כמזיד בתמורה

[כ] דין נוסף מדיני התמורה שניתן לבארו ע"פ היסוד הנ"ל, מובא במשנה סוף פרק שני (י"ז א') "רבי יוסי בר' יהודה אומר עשה שוגג כמזיד בתמורה ולא עשה שוגג כמזיד במוקדשין". בדין תמורה נאמר ששוגג שוה למזיד. בד"כ בכל התורה כולה שוגג חלוק ממזיד. מזיד צריך התראה, סופג מלקות. שוגג או שהוא פטור או שחייב חטאת. רוצח במזיד חייב מיתה, בשוגג גולה וכו'. אמנם בידי מזיק, אדם מועד לעולם, בין שוגג בין מזיד (משנה ב"ק כ"ו א'). עכ"פ בסוגיא שלנו ישנו דין ששוגג כמזיד בתמורה. וישנם כמה גירסאות בגמרא. לפי גירסא אחת החילוק בין תמורה והקדשה הוא לענין מלקות, שאם הקדיש בעל מום, במזיד לוקה ובשוגג אינו לוקה, מה שאין כן בתמורה, אפילו השוגג לוקה. לפי גירסא שניה החילוק היא לענין חלות, שהקדש בטעות אינו חל, משא"כ תמורה בשוגג חלה. עי' כאן על הדף תוס' ד"ה גבי, והגהות הגר"א אות ב'. ועי' רמב"ם הלכות תרומה פ"א ה"ב ובראב"ד שם, ואכ"מ. עכ"פ צריך להבין מקור דין זה שבתמורה עשה שוגג כמזיד, בניגוד לדין בכל התורה כולה כמעט.

החכמה מאין תמצא

[כא] והנה הפסוק אומר "והחכמה מאין תמצא" (איוב כ"ח י"ב). הראשית שהוא האין, ששם מקור החכמה "ראשית חכמה יראת ה'", כאשר היא מתגלה, אינה מתגלה במהלכי הדעת, אלא בבחינת יגעת ומצאת. החכמה היא בחינת מציאה. כמו שידוע, לאחר שהחכמה באה כמציאה, אזי צריך מהלכי בנין, שזאת בינה, והתוצאה נבנית בדעת. אבל ראשית הגילוי של החכמה - מאין תמצא, היא לא באה בנקודת הדעת. האדם מתיגע ואז הוא זוכה שנופלת במוחו השגה, בבחינת יגעת ומצאת, המציאה אינה בהכרח במקום היגיעה, והיגיעה אינה בהכרח במקום המציאה. ואם כן, מכיון שנקודת הראשית אינה מתגלה במהלכי הדעת, לכן כאשר הוא בא להמיר את נקודת הראשית גם בלי דעת אלא בשוגג, הקדושה חלה, ויתר על כן, הממיר גם לוקה. משא"כ בכל התורה כולה האיסורים אינם נוגעים בנקודת הראשית, ולכן שוגג חלוק ממזיד. לחדד את ההבנה, יש לחקור למה עשו כן שוגג כמזיד ולא עשו מזיד כשוגג. הגדרת הדבר היא שכאשר הדבר מגיע לידי גילוי, אז הוא כבר בהבחנה של דעת. נקודת הגילוי שבו אמנם באה מנקודת שוגג, אבל המלקות באות על נקודת הגילוי, ולא על הנקודה הנעלמת. הממיר הרי רצה לעקור את נקודת ראשית הגילוי, ולהעביר אותה לבהמת החולין. אמנם לא אהנו מעשיו, אבל מ"מ הוא הצליח להעתיק את הקדושה, רק לא את נקודת הראשית שבקדושה, ועל כך הוא לוקה, על מה שחל.

המרה במעשר

[כב] כבר הזכרנו שבפרשה כתוב דין איסור החלפה והמרה פעם שניה "וכל מעשר בקר וצאן כל אשר יעבור תחת השבט, העשירי יהיה קדש לה" (בחוקותי כ"ז ל"ב). כפי שמעשרים את תבואת הארץ והכרם כך יש דין לעשר את הצאן והבקר, דהיינו, שהבהמה העשירית תהיה קדש. ועל זה נאמר "לא יבכר בין טוב לרע ולא ימירנו, ואם המר ימירנו והיה הוא ותמורתו יהיה קדש לא יגאל". א"כ בנוסף לפרשה ראשונה של המרה בכלל הקורבנות והקדשים, חזרה התורה ופרטה דין זה במיוחד במעשר. רבי שמעון במשנה בתמורה (י"ג א') שואל "והרי מעשר בכלל היה ולמה יצא". ומשיב "לומר לך, מה מעשר קורבן יחיד, יצאו קורבנות ציבור, ומה מעשר קורבן מזבח, יצאו קורבנות בדק הבית". א"כ ישנן כאן שתי ילפותות לאפוקי קרבנות ציבור וקרבנות בדק הבית מהמרה. החילוק בין קדושת בדק הבית לקדושת מזבח היא שקדושת מזבח היא קדושת הגוף בעוד שקדושת בדק הבית היא קדושת דמים. כפי שנתבאר, ברור מאד למה בקדושת דמים אין המרה. הרי דין המרה הוא דוקא של נקודת הראשית שבדבר. דבר שיש בו רק קדושת דמים, אין בו נקודה של ראשית, אין לו קדושה בעצם. כל קדושת ראשית זו קדושת עצם מחמת היותו ראשית.

- [בחוקתי 1]
- [סוגיות בפרשה 2]

Show featured image:

0

Source: <http://bilvavi.net/shiur/036-בהרבבחוקותיתמורה>

Links

- [1] <http://bilvavi.net/bechukosai>
[2] <http://bilvavi.net/sugios>